

سنجش اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان مطالعه موردی: دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی ایران

دکتر نجلا حریری^۱
سمیه نعمتی لقمجانی^۲

چکیده

هدف پژوهش حاضر، آگاهی از وضعیت اضطراب کتابخانه‌ای در دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی ایران است. روش پژوهش، پیمایشی تحلیلی و جامعه آماری مورد مطالعه نمونه‌ای به تعداد ۲۱۱ نفر از دانشجویان است. ابزار پژوهش، مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای باستیک است که پس از ویرایش و بومی‌سازی، در قالب ۳۹ سوال مورد استفاده قرار گرفته است. بر اساس یافته‌ها، اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان مورد بررسی در حد متوسط است. میانگین اضطراب کتابخانه‌ای در کلیه مقیاس‌های فرعی موانع کارکنان، موانع عاطفی، دانش کتابخانه‌ای، راحتی در کتابخانه و موانع مکانیکی نیز در حد متوسط است، با این تفاوت که در مقیاس فرعی موانع مکانیکی، سطح اضطراب در طیف بالای حد متوسط قرار دارد. یافته‌های پژوهش تفاوت معنی‌داری در اضطراب کتابخانه‌ای بر حسب مقطع و پایه تحصیلی نشان نداد، تنها در مقیاس فرعی موانع مکانیکی، مردان به نحو معنی‌داری نسبت به زنان اضطراب کتابخانه‌ای بیشتری داشتند. وجود اضطراب کتابخانه‌ای در حد متوسط در بین دانشجویان، یافته‌ی حائز اهمیت است که اتخاذ راهکارهای لازم برای کاهش آن را از سوی مسوولان کتابخانه‌ها و کتابداران ایجاب می‌کند.

کلیدواژه‌ها: اضطراب کتابخانه‌ای، کتابخانه‌های دانشگاهی، دانشجویان، دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی ایران.

مقدمه

دانشجویان از کتابخانه‌های دانشگاهی در صورتی کارآمدی لازم را خواهد داشت که علاوه بر برخورداری کتابخانه از شرایط و امکانات مناسب، آرامش و امنیت ذهنی و روانی دانشجویان در استفاده از کتابخانه نیز در بیشترین حد ممکن تأمین شده باشد. امروزه روش‌ها و فرآیندهای دستیابی به اطلاعات در کتابخانه‌ها تنوع و پیچیدگی فراوانی یافته و دلایل گوناگونی مانند آشنایی ناکامل دانشجویان با شیوه‌ها و ابزارهای جدید فناوری اطلاعات، طرز تلقی فردی دانشجویان و عدم اطلاع از کمک‌های بالقوه کتابداران در دستیابی به اطلاعات، می‌تواند استفاده از کتابخانه را برای دانشجویان به تجربه‌ای ناخوشایند و توأم با اضطراب تبدیل نماید.

ابزارهای پیچیده بازیابی اطلاعات، و دگرگونی‌های حاصل از فناوری اطلاعات و ارتباطات، در عین تسهیل

نقش اساسی و جایگاه ویژه کتابخانه در دانشگاه‌های امروز، این نهاد علمی و فرهنگی را به عنوان سنگ بنای اصلی آموزش و تحقیق و توسعه مطرح می‌کند و از طرفی استفاده بهینه از کتابخانه‌های دانشگاهی عامل تعیین‌کننده‌ای است که می‌تواند بر کیفیت آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها به نحو شاخصی اثرگذار باشد. استفاده

^۱ - Hariri Nadjla عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران nadjlahariri@hotmail.com

^۲ - Nemati Lafmjani Somayeh دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران somayeh.nemati.ketabdar@gmail.com

می شوند که آن ها را از برخورد منطقی و موثر با مسأله بازمی دارد (ملون^۵، ۱۹۸۸).

با توجه به تعاریفی که از اضطراب کتابخانه ای مطرح گردید، این احساس ناخوشایند می تواند به عنوان عاملی روانشناختی، در استفاده مناسب از کتابخانه تأثیر نامطلوب داشته باشد. اهمیت استفاده بهینه از کتابخانه ها در امر پیشبرد آموزش و پژوهش در دانشگاه ها، بررسی عواملی مانند اضطراب کتابخانه ای را که به عنوان یک ضرورت مطرح می کند. به رغم این که اضطراب کتابخانه ای در دو دهه گذشته در خارج از ایران موضوع پژوهش های متعددی بوده است، در ایران پژوهش چندانی در رابطه با اضطراب کتابخانه ای و موانع روانشناختی بازدارنده از استفاده صحیح کتابخانه ها انجام نگرفته است. این پژوهش بر آن است که اضطراب کتابخانه ای را در بین دانشجویان در طی مطالعه ای بر روی نمونه ای از دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی ایران مورد بررسی قرار دهد. یافته های این پژوهش با روشن کردن میزان و شدت و ضعف اضطراب کتابخانه ای در ابعاد مختلف موانع کارکنان^۶، موانع عاطفی^۷، موانع مکانیکی^۸، دانش کتابخانه ای^۹ و راحتی در کتابخانه^{۱۰}، زمینه ساز برنامه ریزی های لازم در جهت ایجاد محیط امن آموزشی و پژوهشی در کتابخانه های دانشگاهی باشد. بدیهی است مسوولان کتابخانه ها و کتابداران با آگاهی و شناخت کافی نسبت به پدیده اضطراب کتابخانه ای می توانند بیش از پیش دانشجویان را در امر استفاده از کتابخانه و غلبه بر این نوع اضطراب بازدارنده یاری رسانند.

پرسشهای اساسی

۱- میزان اضطراب کتابخانه ای در بین دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران چقدر است؟

فرآیندهای دستیابی به منابع اطلاعاتی، دشواری ها و پیچیدگی های جدیدی در زمینه استفاده از کتابخانه ها ایجاد کرده است. این دشواری ها نیز به همراه عوامل مختلف دیگر می تواند اثرات روانشناختی پیچیده ای بر دانشجویان استفاده کننده از کتابخانه های دانشگاهی داشته، و کمیت و کیفیت استفاده از کتابخانه را تحت تأثیر قرار بدهد.

کتابخانه دانشگاهی در عین حال که برای برخی از دانشجویان محل امنی برای تحقیق و مطالعه به شمار می رود، برای برخی دیگر منشأ ایجاد زمینه های اضطراب، و به گونه ای است که استفاده موفقیت آمیز آنها از کتابخانه را به نحوی مخرب تحت تأثیر قرار می دهد. این اضطراب اولیه در استفاده از کتابخانه، می تواند منشأ ایجاد اضطراب های بیشتری برای دانشجویان باشد و در نهایت منجر به استفاده غیر مفید آنها از کتابخانه های دانشگاهی شود (جیانو و آنوگیوزی^۱، ۱۹۹۷). این گونه احساسات منفی و ناخوشایند در رابطه با استفاده از کتابخانه های دانشگاهی از همان ابتدا به طور غیر رسمی به عنوان اضطراب کتابخانه ای خوانده می شد، اما علی رغم پذیرش عمومی این اصطلاح در حرفه کتابداری، تا سه دهه گذشته، تلاش چندانی برای مطالعه دقیق و سنجش آن صورت نگرفته بود. «ملون»^۲ اولین شخصی بود که مفهوم اضطراب کتابخانه ای را در سال ۱۹۸۶ به صورت نظریه ای رسمی مطرح کرد و با اجرای یک پژوهش کیفی در طی دو سال افکار و احساسات نمونه ای از دانشجویان را در رابطه با استفاده از کتابخانه مورد مطالعه قرار داد. نتیجه پژوهش او منجر به تحقق نظریه اضطراب کتابخانه ای شد (بوستیک^۳، ۱۹۹۲). اضطراب کتابخانه ای احساسی عمومی از تنش و ترس است که توسط دانشجویان در هنگام استفاده واقعی و یا زمانی که قصد استفاده از کتابخانه های دانشگاهی را دارند، تجربه می شود (برانان^۴، ۲۰۰۳). به گفته ملون، دانشجویان مبتلا به اضطراب کتابخانه ای، در گردآوری اطلاعات مورد نیاز خود در تحقیقات کتابخانه ای دچار چنان اضطرابی

⁵ Mellon

⁶ barriers with staff

⁷ Affective barriers

⁸ Mechanical barriers

⁹ knowledge of the library

¹⁰ Comfort with the library

¹ Jiao and Onwuegbuzie

² Mellon

³ Bostick

⁴ Brannan

سطوح اضطراب کتابخانه‌ای: منظور از سطوح اضطراب در این پژوهش، پنج سطح فرضی است که با توجه به میانگین و انحراف معیار اضطراب کتابخانه‌ای تعیین شده است. پنج سطح اضطراب و نحوه محاسبه آن‌ها به شرح زیر است:

سطح اضطراب بسیار کم = میانگین منهای ۲ برابر انحراف معیار و کمتر از آن؛

سطح اضطراب کم = میانگین منهای ۲ برابر انحراف معیار و میانگین منهای انحراف معیار؛

سطح اضطراب متوسط = میانگین منهای انحراف معیار و میانگین به علاوه انحراف معیار؛

سطح اضطراب شدید = میانگین به علاوه انحراف معیار و میانگین به علاوه ۲ برابر انحراف معیار؛

سطح اضطراب بسیار شدید = میانگین به علاوه ۲ برابر انحراف معیار و بیشتر از آن؛

حد متوسط سطح اضطراب بسیار کم = ۳۹؛

حد متوسط سطح اضطراب کم = ۷۸؛

حد متوسط سطح اضطراب متوسط = ۱۱۷؛

حد متوسط سطح اضطراب شدید = ۱۵۶؛

حد متوسط سطح اضطراب بسیار شدید = ۱۹۵؛

معیارهای فرعی^۲ اضطراب کتابخانه‌ای: مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای باستیک از ۵ معیار فرعی شامل موانع کارکنان، دانش کتابخانه‌ای، موانع عاطفی، راحتی در کتابخانه و موانع مکانیکی تشکیل شده است.

پیشینه پژوهش

هر چند که اضطراب کتابخانه‌ای به عنوان یک مفهوم از سال ۱۹۷۲ مطرح بوده است، به عقیده بسیاری از متخصصان میزان تحقیق انجام گرفته در این زمینه، کافی نیست (جیائو و آنوگیوزی، ۱۹۹۷). اضطراب کتابخانه‌ای به ویژه در ایران هنوز ناشناخته است و به رغم اهمیتی که این پدیده در استفاده کارآمد از کتابخانه و موفقیت‌های تحصیلی دانشجویان دارد، هنوز بررسی آن مورد توجه قرار نگرفته است و به دلیل عدم وجود پیشینه داخلی در این رابطه، تنها پژوهشی که در این زمینه در ایران اجرا شده، ذکر می‌شود.

۲- میزان اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب معیارهای فرعی اضطراب کتابخانه‌ای چقدر است؟

۳- میزان اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب جنسیت چقدر است؟

۴- میزان اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب پایه تحصیلی چقدر است؟

فرضیه‌های پژوهش

۱- میانگین اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب مقطع تحصیلی (کارشناسی و کارشناسی ارشد) دارای تفاوت معنی‌داری است.

۲- میانگین اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب پایه‌های تحصیلی دارای تفاوت معنی‌داری است

۳- میانگین اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب جنسیت دارای تفاوت معنی‌داری است.

تعاریف مفهومی و عملیاتی

اضطراب کتابخانه‌ای: احساس ناخوشایند و حالتی مهیج است که در مکان کتابخانه تجربه می‌شود و دارای اثرات رفتاری، روانشناختی، عاطفی و شناختی است (جیائو و آنوگیوزی^۱، ۱۹۹۶).

در این پژوهش اضطراب کتابخانه‌ای عبارت از نمره‌ای است که دانشجویان از مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای کسب می‌کنند.

² subscale

¹ Jiao and Onwuegbuzie

«جیائو»، و «آنوگیوزی» (۱۹۹۷) در طی پژوهشی پدیده اضطراب کتابخانه ای را یک پدیده رایج در میان دانشجویان دانشگاه های آمریکا عنوان کردند. پژوهش بر روی جامعه ای به تعداد ۵۲۲ نفر از دانشجویان انجام شد. پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که در عمل با وجود نیاز تمامی دانشجویان دانشگاه به استفاده از کتابخانه، متاسفانه بسیاری از دانشجویان به این دلیل که در هنگام استفاده از کتابخانه دچار اضطراب می شوند، تمایلی به استفاده از کتابخانه ها ندارند و با مشکلات متعددی که ناشی از اضطراب است در کتابخانه روبرو می شوند. بر اساس سایر یافته ها، دانشجویان مضطرب کتابخانه ای وقتی به دنبال یافتن کتاب هستند، در بیشتر مواقع دستورالعمل ها را درست متوجه نمی شوند و یا نقشه ها را درست نمی خوانند، از کتابداران هم کمک نمی خواهند و معمولاً به علت یاس از نتیجه تحقیق آن را نیمه کاره می گذارند. اینگونه رفتار در دانشجویان مضطرب آنها را ناچار می کند که از تحقیق کتابخانه ای دست بردارند و یا موجب کاهش انگیزه آنها در استفاده از کتابخانه می شود. این امر به نوبه خود بر کیفیت تحقیق مورد نظر دانشجویان اثر می گذارد.

نقش عادات مطالعه در بروز اضطراب کتابخانه ای موضوع پژوهش دیگری بود که توسط «جیائو» و «آنوگیوزی» انجام گرفت. هدف از انجام این پژوهش شناسایی نقاط قوت و ضعف مهارت های مطالعه دانشجویان در مقطع کارشناسی ارشد و همچنین بررسی رابطه میان این مهارت ها و اضطراب کتابخانه ای بود. برای سنجش متغیرهای مورد بررسی و رابطه این متغیرها با اضطراب کتابخانه ای از دو ابزار "مقیاس اضطراب کتابخانه ای باستیک" و "سیاهه عادات مطالعه" (SHI)^۴ استفاده شده است. تحلیل های پژوهش وجود رابطه معنی دار بین نمرات سیاهه عادات مطالعه (SHI) و مجموع نمرات مقیاس اضطراب کتابخانه ای را مورد تأیید قرار داد. به این ترتیب که در مورد دانشجویانی که نمرات بالا در سیاهه عادات مطالعه کسب کرده بودند، سطوح پایینی از اضطراب کتابخانه ای مشاهده گردید. یافته ها همچنین نشان داد که فقر مهارت های مطالعه به ویژه در مناطقی که فرایند یادگیری به طور معمول در کتابخانه انجام می گیرد،

"خدیوی" و دیگران (۱۳۸۶) اضطراب کتابخانه ای و اضطراب در استفاده از منابع الکترونیکی را در دانشجویان دانشگاه اصفهان مورد سنجش قرار دادند. ابزار گردآوری اطلاعات، مقیاس اضطراب کتابخانه ای باستیک بود. یافته ها نشان داد که میزان آشنایی دانشجویان دانشگاه با منابع الکترونیک و کاربرد رایانه پایین تر از حد مقیاس، اما میزان اضطراب کتابخانه ای و منابع الکترونیک در حد متوسط است. رابطه متغیرهایی مانند نظام مخزن کتابخانه، ویژگی های جمعیت شناختی (مانند سن، جنسیت، پایه تحصیلی) و آشنایی قبلی با رایانه در رابطه با اضطراب کتابخانه ای بررسی گردید که نشانگر وجود روابط معنی دار بود.

چنان که پیشتر اشاره شد، در خارج از کشور پژوهشهای متعددی در مورد اضطراب کتابخانه ای انجام شده است که به مواردی از این پژوهش ها به طور مختصر اشاره می شود. «مچ» و «بروک»^۱ (۱۹۹۵) اضطراب کتابخانه ای و ویژگی های روانشناختی عمومی پدیده اضطراب را در یک نمونه ۱۵۳ نفری از دانشجویان در ایالات متحده مورد بررسی و مقایسه قرار دادند. برای سنجش میزان اضطراب کتابخانه ای و رابطه این پدیده با ویژگی های روانشناختی عمومی اضطراب از دو ابزار "مقیاس اضطراب کتابخانه ای" (LAS)^۲ و "فهرست اضطراب در حالات شخصیتی اسپیل برگر" (STAL)^۳ استفاده گردید. نتایج نشان داد که هیچگونه تفاوتی در بین این دانشجویان از نظر ویژگی های روانشناختی عمومی اضطراب وجود ندارد، اما از نظر سطوح اضطراب کتابخانه ای در دانشجویان مذکور تفاوت های آشکاری دیده می شود. همچنین یافته ها نشان دهنده سطوح اضطراب بالا در دانشجویان جدیدالورود بود. بر اساس یافته ها این دانشجویان اعتماد به نفس پایینی نسبت به توانایی های خود در استفاده از کتابخانه دارند و مهارت های کتابخانه ای خود را بسیار پایین تر از دانشجویان سالهای بالاتر ارزیابی می کنند. یافته ها همچنین نشان داد که دو متغیر جنسیت و بسامد استفاده از کتابخانه عوامل موثری در بروز اضطراب کتابخانه ای نمی باشند.

¹ Mech & Brook

² Library Anxiety Scale

³ Spielberges State Trait Anxiety Inventory

⁴ Study Habits Inventory

رابطه آن با سطوح اضطراب کتابخانه‌ای را مورد سنجش قرار دادند. در این پژوهش نمرات آزمون سواد اطلاعاتی (ILT)^۵ و مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای باستیک برای درک رابطه بین این دو متغیر مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج پژوهش، همبستگی منفی ضعیفی بین نمرات اضطراب کتابخانه‌ای و نمرات آزمون سواد اطلاعاتی نشان داد، به این معنی که افزایش سواد اطلاعاتی با کاهش سطوح اضطراب کتابخانه‌ای همراه بود. تحلیل نتایج نظر سنجی در مورد نحوه عرضه آموزش کتابشناختی حاکی از این بود که آموزش کتابشناختی سنتی برای دانشجویان ناواردی که احساس می‌کنند به این گونه آموزش‌ها نیاز دارند، مناسب نیست.

جامعه پژوهش

جامعه پژوهش شامل کلیه دانشجویان دوره‌های روزانه مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد مشغول به تحصیل در دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران در نیمسال دوم سال تحصیلی ۱۳۸۷-۱۳۸۸ است. تعداد کل این دانشجویان ۵۰۶ نفر است که با استفاده از روش تصادفی طبقه‌ای غیر نسبی، نمونه‌ای به تعداد ۲۱۱ نفر برای اجرای پژوهش انتخاب گردید.

روش پژوهش و ابزار گردآوری اطلاعات

روش پژوهش پیمایشی تحلیلی و ابزار گردآوری اطلاعات، مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای باستیک (LAS) است. نسخه اصلی این مقیاس در ۴۳ گویه، با استفاده از طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت در ارتباط با پنج مقیاس فرعی اضطراب کتابخانه‌ای (موانع کارکنان، موانع عاطفی، موانع مکانیکی، دانش کتابخانه‌ای و راحتی در کتابخانه) توسط باستیک طراحی، و پایایی آن با آلفای کرونباخ ۰/۸۰ تأیید شده است (عمران و ابراهیم^۶، ۲۰۰۱). جهت سنجش روایی نسخه بومی شده مقیاس، ابتدا مطالعه‌ای مقدماتی انجام گرفت و تعداد ۳۰ پرسشنامه بین افراد جامعه به منظور تعیین واریانس توزیع شد و پس از جمع‌آوری و انجام تحلیل‌های مربوطه، پایایی پرسشنامه با توجه به فرمول آلفای کرونباخ ۰/۸۴ مورد تأیید قرار گرفت.

سطوح اضطراب کتابخانه‌ای را افزایش می‌دهد. افزایش اضطراب کتابخانه‌ای نیز به نوبه خود منجر به افزایش عادات نادرست مطالعه می‌گردد. وجود ارتباط مستقیم بین سطوح اضطراب کتابخانه‌ای و مهارت‌های مطالعه سبب می‌شود که فقر عادات مطالعه موجب افزایش سطوح اضطراب کتابخانه‌ای و در ادامه آن افزایش سطوح اضطراب کتابخانه‌ای، سبب افزایش عادات نادرست مطالعه گردد و این روند همچنان ادامه می‌یابد تا هم بسامد و عادات نامناسب مطالعه و هم سطوح اضطراب کتابخانه‌ای به بالاترین حد خود برسد (جیاو و آنوگیوزی، ۲۰۰۰).

«عمران» و «ابراهیم»^۱ (۲۰۰۱) ماهیت ارتباط بین اضطراب کتابخانه‌ای و اضطراب اینترنتی^۲ را مورد مطالعه قرار دادند. این پژوهش رابطه متغیرهای سن، جنسیت، سال تحصیلی، رشته تحصیلی، معدل نمرات دانشجویان و تعداد واحدهای گذارنده شده در آموزش کتابخانه‌ای را با بروز اضطراب کتابخانه‌ای و اضطراب اینترنتی بررسی نمودند. نتایج حاکی از وجود اضطراب کتابخانه‌ای و اضطراب اینترنتی در بین جامعه مورد بررسی بود. بسامد استفاده از کتابخانه و رشته تحصیلی هم رابطه معنی‌داری با بروز اضطراب اینترنتی داشت. بر اساس یافته‌ها همچنین تفاوت معنی‌داری از سطوح اضطراب کتابخانه‌ای و اضطراب اینترنتی در دانشجویان آمریکایی و دانشجویان از کشورهای دیگر مشاهده گردید.

اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان در کویت نیز توسط انور^۳ و دیگران (۲۰۰۴) با استفاده از مقیاس سنجش اضطراب کتابخانه‌ای باستیک مورد بررسی قرار گرفت. این پژوهش سطح متوسط اضطراب را در میان دانشجویان کویتی گزارش می‌کند. بر اساس یافته‌ها بیش از ۷۲ درصد از دانشجویان در حد متوسط دچار اضطراب کتابخانه‌ای بودند. یافته‌های حاصل از این پژوهش همچنین نشان داد که جنسیت و استفاده از کتابخانه‌های آموزشی رابطه معنی‌داری با اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان ندارد.

«گروس» و «لاتام»^۴ (۲۰۰۷) مهارت‌های سواد اطلاعاتی و خود ارزیابی دانشجویان از این مهارت‌ها و

¹ Omran & Ibraheem

² internet anxiety

³ Anwar

⁴ Gross & Latham

⁵ Information Literacy Test

⁶ Omran and Ibraheem

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

سوالات در مقیاس اضطراب کتابخانه ای باستیک به دو دسته مثبت و منفی تقسیم می شوند. در سوالات منفی، امتیازدهی به صورت کاملاً موافقم: ۵ امتیاز، موافقم: ۴ امتیاز، تاحدودی: ۳ امتیاز، مخالفم: ۲ امتیاز، کاملاً مخالفم: ۱ امتیاز انجام می شود و در مورد سوالات مثبت، امتیاز دهی به صورت معکوس است.

نحوه محاسبه امتیازات در این ابزار بدین صورت است که کسب بالاترین نمره ۱۹۵ (۳۹ سوال ضرب در ۵)، بیشترین اضطراب کتابخانه ای و سطح اضطراب بسیار شدید را نشان می دهد. کسب پایین ترین نمره ۳۹ (۳۹ سوال ضرب در ۱)، نشان دهنده کمترین اضطراب کتابخانه ای و سطح اضطراب بسیار کم است. آزمون های

آماري مورد استفاده در پژوهش شامل آزمون t مستقل، آزمون کی دو و آنالیز واریانس می باشد.

یافته های پژوهش

از تعداد کل نمونه پژوهش (۲۱۱ نفر از دانشجویان زن و مرد دوره های روزانه مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران)، تمامی دانشجویان به پرسشنامه ها پاسخ داد ه اند و نرخ پاسخگویی ۱۰۰٪ است.

پاسخ به پرسش های اساسی

پرسش اساسی ۱. میزان اضطراب کتابخانه ای در بین دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران چقدر است؟

جدول ۱. شاخص های میانگین و انحراف معیار اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و

خدمات بهداشتی درمانی ایران

مقطع تحصیلی اضطراب کتابخانه ای	کارشناسی	کارشناسی ارشد	کل
تعداد	۱۶۲	۴۹	۲۱۱
میانگین	۱۰۳/۳۷	۱۰۵/۷۷	۱۰۳/۹۹
انحراف معیار	۱۵/۹۲	۲۱/۳۴	۱۷/۴۲

اضطراب کتابخانه ای دانشجویان مورد بررسی در سطح متوسط است. جدول ۱ همچنین نشان می دهد که میانگین اضطراب کتابخانه ای دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد بیشتر از دانشجویان مقطع کارشناسی است.

همانطور که در جدول ۱ مشاهده می شود میانگین اضطراب کتابخانه ای دانشجویان مورد بررسی در این پژوهش ۱۰۳/۹۹ است. با در نظر گرفتن سطح اضطراب متوسط در این پژوهش (از ۸۶/۵۷ تا ۱۲۱/۴۱، و حد وسط این طیف یعنی ۱۱۷)، ملاحظه می شود که میانگین

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد سطوح اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات

بهداشتی درمانی ایران

مقطع تحصیلی		کارشناسی		کارشناسی ارشد		کل	
سطوح اضطراب		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
اضطراب بسیار کم		۲/۱	۳	۴/۱	۲	۲/۶	۵
اضطراب کم		۱۰/۴	۱۵	۱۶/۳	۸	۱۱/۹	۲۳
اضطراب متوسط		۷۳/۶	۱۰۶	۵۳/۱	۲۶	۶۸/۴	۱۳۲
اضطراب شدید		۱۱/۸	۱۷	۲۲/۴	۱۱	۱۴/۵	۲۸
اضطراب بسیار شدید		۲/۱	۳	۴/۱	۲	۲/۶	۵
مجموع		۱۰۰	۱۴۴	۱۰۰	۴۹	۱۰۰	۱۹۳

پرسش اساسی ۲. میزان اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب مقیاس‌های فرعی اضطراب کتابخانه‌ای چقدر است؟

در جدول ۲ مشاهده می‌شود که بیشترین تعداد دانشجویان مورد بررسی به تفکیک مقطع تحصیلی دارای سطح اضطراب کتابخانه‌ای متوسط هستند. بیشترین فراوانی (۶۸/۴٪) در سطوح اضطراب کتابخانه‌ای متوسط مشاهده می‌شود. کمترین فراوانی به سطح اضطراب کتابخانه‌ای بسیار شدید (۲/۶٪) مربوط می‌شود.

جدول ۳. شاخص‌های میانگین و انحراف معیار اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب مقیاس‌های فرعی اضطراب کتابخانه‌ای

مقطع تحصیلی		کارشناسی		کارشناسی ارشد		کل
مقیاس‌های فرعی		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
موانع کارکنان		۴۰/۲۵	۸/۷۷	۴۱/۶۰	۱۱/۸۳	۹/۵۵
موانع عاطفی		۳۲/۶۰	۵/۹۶	۳۴/۲۵	۷/۹۴	۶/۴۹
راحتی در کتابخانه		۱۸/۳۹	۳/۰۱	۱۸/۶۶	۳/۰۲	۳/۰۱
دانش کتابخانه‌ای		۸/۸۷	۳/۴۴	۸/۰۶	۲/۹۱	۲/۵۷
موانع مکانیکی		۳/۱۱	۱/۲۳	۳/۱۸	۱/۱۱	۱/۲۰

سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان مورد بررسی در کلیه مقیاس‌های فرعی، در سطح متوسط می‌باشد. با توجه به داده‌های جدول، سطح اضطراب در چهار مقیاس موانع کارکنان، موانع عاطفی، راحتی در کتابخانه و دانش کتابخانه‌ای در طیف پایین حد متوسط و در مقیاس فرعی موانع مکانیکی در طیف بالای حد متوسط قرار دارد.

پرسش اساسی ۳. میزان اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب جنسیت چقدر است؟

جدول ۳ نشان می‌دهد که میانگین اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان کارشناسی ارشد در مقیاس‌های فرعی موانع کارکنان، موانع عاطفی، راحتی در کتابخانه و موانع مکانیکی بیشتر از دانشجویان کارشناسی است. با توجه به اینکه میانگین اضطراب کتابخانه‌ای در سطح متوسط در مقیاس فرعی موانع کارکنان ۳۱/۰۱ - ۵۰/۱۱، موانع عاطفی ۲۶/۵ - ۳۹/۴۸، راحتی در کتابخانه ۱۵/۴۴ - ۲۱/۴۶، دانش کتابخانه‌ای ۶/۱۱ - ۱۱/۲۵ و موانع مکانیکی ۱/۹۲ - ۴/۳۲ و حد وسط این سطوح به ترتیب ۳، ۱۲، ۲۱، ۳۶، ۴۵ است، بر اساس داده‌های جدول ۳

جدول ۴. شاخص‌های میانگین و انحراف معیار اضطراب کتابخانه‌ای و مقیاس‌های فرعی آن در دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب جنسیت

جنسیت		زن		مرد	
معیارهای فرعی		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
موانع کارکنان		۳۹/۲۴	۹/۳۱	۴۲/۳	۹/۶۴
موانع عاطفی		۳۲/۷۵	۶/۵۰	۳۳/۳۰	۶/۵۱

۳/۱۵	۱۸/۸۵	۹۱	۲/۸۷	۱۸/۱۴	۱۲۰	راحتی در کتابخانه
۲/۸۲	۸/۶۵	۹۱	۲/۳۷	۸/۷	۱۲۰	دانش کتابخانه‌ای
۱/۲۱	۳/۲۴	۸۱	۱/۱۸	۳/۰۴	۱۱۲	موانع مکانیکی
۱۸/۱	۱۰۶/۳۱	۹۱	۱۶/۸	۱۰۲/۳۰	۲۱۱	اضطراب کتابخانه‌ای

– ۵۰/۱۱، موانع عاطفی ۲۶/۵ – ۳۹/۴۸، راحتی در کتابخانه ۱۵/۴۴ – ۲۱/۴۶، دانش کتابخانه ای ۶/۱۱ – ۱۱/۲۵ و موانع مکانیکی ۱/۹۲ – ۴/۳۲ و حد متوسط این سطوح به ترتیب ۴۵، ۳۶، ۲۱، ۱۲، ۳ است، سطوح اضطراب کتابخانه ای دانشجویان زن و مرد در کلیه معیارهای فرعی، در سطح متوسط می باشد؛ با این تفاوت که در مقیاس فرعی موانع مکانیکی، سطح اضطراب در طیف بالای حد متوسط می باشد.

چنان که در جدول ۴ مشاهده می شود میانگین اضطراب کتابخانه ای در مردان (۱۰۶/۳۱) بیشتر از زنان (۱۰۲/۳۰) است. میانگین اضطراب کتابخانه ای دانشجویان مرد در چهار مقیاس فرعی موانع کارکنان، موانع عاطفی، راحتی در کتابخانه و موانع مکانیکی بیشتر از دانشجویان زن می باشد. اضطراب کتابخانه‌ای زنان تنها در مقیاس فرعی دانش کتابخانه ای (۸/۷) بیشتر از مردان (۸/۶) است. با توجه به اینکه میانگین اضطراب کتابخانه ای در سطح متوسط در مقیاس های فرعی موانع کارکنان ۳۱/۰۱

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصد سطوح اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات

بهداشتی درمانی ایران بر حسب جنسیت

کل		مرد		زن		جنسیت سطوح
شماره	فراوانی	شماره	فراوانی	درصد	فراوانی	
۲/۶	۵	۲/۵	۲	۲/۷	۳	اضطراب بسیار کم
۱۱/۹	۲۳	۱۳/۶	۱۱	۱۰/۷	۱۲	اضطراب کم
۶۸/۴	۱۳۲	۶۱/۷	۵۰	۷۳/۲	۸۲	اضطراب متوسط
۱۴/۵	۲۸	۱۸/۵	۱۵	۱۱/۶	۱۳	اضطراب شدید
۲/۶	۵	۳/۷	۳	۱/۸	۲	اضطراب بسیار شدید
۱۰۰	۱۹۳	۱۰۰	۸۱	۱۰۰	۱۱۲	مجموع

پرسش اساسی ۴. میزان اضطراب کتابخانه ای در بین دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب پایه تحصیلی چقدر است؟

جدول ۵ فراوانی سطوح اضطراب در دانشجویان زن و مرد را نشان می دهد. چنان که مشاهده می شود بالاترین فراوانی در زنان (۷۳/۲٪) و مردان (۶۱/۷٪)، به سطح متوسط اضطراب کتابخانه‌ای تعلق دارد. و در مجموع زنان نسبت به مردان از سطح پایین تری از اضطراب برخوردار هستند.

جدول ۶. شاخص های میانگین و انحراف مقیاس اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و

خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب پایه تحصیل

انحراف معیار	میانگین	فراوانی	اضطراب کتابخانه ای پایه های تحصیلی
۲۰/۷۱	۱۰۱/۶۵	۵۵	سال اول
۱۸/۵۸	۱۰۴/۸۷	۶۴	سال دوم
۱۰/۹۵	۱۰۴/۴۸	۳۵	سال سوم
۱۵/۲۷	۱۰۵/۳۷	۳۹	سال چهارم

جدول ۶ نشان می‌دهد که میانگین اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان سال چهارم (۱۰۵/۳۷) از دیگر پایه‌های تحصیلی بالاتر است و این در صورتی است که

پایین‌ترین میانگین اضطراب کتابخانه‌ای (۱۰۱/۶۵) مربوط به دانشجویان سال اول در این پژوهش می‌باشد.

جدول ۷. توزیع فراوانی و درصد سطوح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب پایه تحصیلی

دانشجویان								پایه‌های تحصیلی	سطوح
سال چهارم		سال سوم		سال دوم		سال اول			
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد		
۲/۶	۱	۰	۰	۳/۱	۲	۳/۶	۲	اضطراب بسیار کم	
۲/۶	۱	۵/۷	۲	۱۲/۵	۸	۲۱/۸	۱۲	اضطراب کم	
۷۹/۵	۳۱	۸۵/۷	۳۰	۶۲/۵	۴۰	۵۶/۴	۳۱	اضطراب متوسط	
۱۲/۸	۵	۸/۶	۳	۱۸/۸	۱۲	۱۴/۵	۸	اضطراب شدید	
۲/۶	۱	۰	۰	۳/۱	۲	۳/۶	۲	اضطراب بسیار شدید	

پس از پاسخگویی به پرسش‌های اساسی، بر اساس نتایج حاصله فرضیه‌ها به شرح زیر مورد بررسی قرار می‌گیرند:

فرضیه اول. میانگین اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب مقطع تحصیلی (کارشناسی و کارشناسی ارشد) دارای تفاوت معنی‌داری است.

در جدول ۷ توزیع فراوانی سطوح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان بر حسب پایه تحصیلی مشاهده می‌شود. بالاترین فراوانی در مجموع در سطح متوسط اضطراب در دانشجویان سال سوم مشاهده می‌گردد. این فراوانی برابر ۴۰ معادل ۶۲/۵٪ است.

آزمون فرضیه‌های پژوهش

جدول ۸. مقایسه میانگین و انحراف معیار اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب مقطع تحصیلی

سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t	انحراف معیار	میانگین	اضطراب کتابخانه‌ای	
					معیارهای فرعی	کارشناسی
۰/۴۶	۶۴	-۰/۷۴۳	۸/۷۷	۴۰/۲۵	کارشناسی	موانع کارکنان
			۱۱/۸۳	۴۱/۶۰	کارشناسی ارشد	
۰/۱۸	۶۵	-۱/۳۴۶	۵/۹۶	۳۲/۶۰	کارشناسی	موانع عاطفی
			۷/۹۴	۳۴/۲۵	کارشناسی ارشد	
۰/۵۸	۲۰۹	-۰/۵۵۱	۳/۰۱	۱۸/۳۹	کارشناسی	راحتی در کتابخانه
			۳/۰۲	۱۸/۶۶	کارشناسی ارشد	
۰/۰۵۱	۲۰۹	۱/۹۵	۲/۴۴	۸/۸۷	کارشناسی	دانش کتابخانه‌ای
			۲/۹۱	۸/۰۶	کارشناسی ارشد	
۰/۷۱	۱۹۱	۰/۳۶۴	۱/۲۳	۳/۱۱	کارشناسی	موانع مکانیکی
			۱/۱۱	۳/۱۸	کارشناسی ارشد	
۰/۴۷	۶۷	-۰/۷۲۱	۱۵/۹۲	۱۰۳/۳۷	کارشناسی	اضطراب کتابخانه‌ای
			۲۱/۳۴	۱۰۵/۷۷	کارشناسی ارشد	

نتایج آزمون t در هر یک از مقیاس های فرعی اضطراب کتابخانه ای نیز نشان می دهد که تفاوت معناداری در مقیاس های فرعی اضطراب کتابخانه ای در بین این دو مقطع تحصیلی وجود ندارد. فرضیه دوم. میانگین اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب پایه های تحصیلی دارای تفاوت معنی داری است.

میانگین اضطراب کتابخانه ای دانشجویان کارشناسی ارشد (۱۰۵/۷۷) بالاتر از دانشجویان مقطع کارشناسی (۱۰۳/۳۷) است. ولی با توجه به نتایج آزمون t چنان که در جدول مشاهده می شود، میانگین اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب مقطع تحصیلی (کارشناسی و کارشناسی ارشد) دارای تفاوت معناداری نیست (P - Value $> 0/05$) و فرضیه اول پژوهش رد می شود.

جدول ۹. شاخص های میانگین و انحراف معیار اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب پایه های تحصیلی

انحراف معیار	میانگین	تعداد	اضطراب کتابخانه ای پایه های تحصیلی
۲۰/۷۱	۱۰۱/۶۵	۵۵	سال اول
۱۸/۵۸	۱۰۴/۸۷	۶۴	سال دوم
۱۰/۹۵	۱۰۴/۴۸	۳۵	سال سوم
۱۵/۲۷	۱۰۵/۳۷	۳۹	سال چهارم
۱۷/۴۲	۱۰۳/۹۸	۱۹۳	مجموع

جدول ۱۰. نتایج آنالیز واریانس در مورد مقایسه اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب پایه های تحصیلی

سطح معنی داری	آماره F
0/702	0/472

فرضیه سوم. میانگین اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب جنسیت دارای تفاوت معنی داری است.

مقایسه اضطراب کتابخانه ای در پایه های مختلف تحصیلی با استفاده از آنالیز واریانس نشان داد که اضطراب کتابخانه ای دانشجویان در سالهای مختلف تحصیلی تفاوت معنی داری ندارد (P - Value $> 0/05$) و با توجه به نتایج آزمون، فرضیه دوم پژوهش رد می شود.

جدول ۱۱. مقایسه اضطراب کتابخانه ای دانشجویان دانشکده علوم توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران بر حسب جنسیت

سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t	انحراف معیار	میانگین	اضطراب کتابخانه ای معیارهای فرعی
۰/۰۲	۲۰۹	-۲/۳۳	۹/۳۱	۳۹/۲۴	زن
			۹/۶۴	۴۲/۳۰	مرد
۰/۵۴	۲۰۹	-۰/۶۰۵	۶/۵۰	۳۲/۷۵	زن

			۶/۵۱	۳۳/۳۰	مرد	
۰/۰۹	۲۰۹	-۱/۷۰۶	۲/۸۷	۱۸/۱۴	زن	راحتی در کتابخانه
			۳/۱۵	۱۸/۸۵	مرد	
۰/۸۸	۲۰۹	۰/۱۴۴	۲/۳۷	۸/۷۱	زن	دانش کتابخانه‌ای
			۲/۸۲	۸/۶۵	مرد	
۰/۲۵	۱۹۱	-۱/۱۵۴	۱/۱۸	۳/۰۴	زن	موانع مکانیکی
			۱/۲۱	۳/۲۴	مرد	
۰/۱۱	۱۹۱	-۱/۵۸۴	۱۶/۸	۱۰۲/۳	زن	اضطراب کتابخانه‌ای
			۱۸/۱	۱۰۶/۳	مرد	

در برخی کشورهای دیگر نیز نتایج تقریباً مشابه با پژوهش حاضر است. پژوهش جیائو و آنوگیوزی در سال ۱۹۹۷ نیز نشان داد که استفاده از تجهیزات کتابخانه‌ای برای بعضی از دانشجویان اضطراب زیادی به بار می‌آورد. همین پژوهشگران در سال ۱۹۹۹ و ۲۰۰۱ نیز طی پژوهش‌های جداگانه‌ای، موانع مکانیکی را به عنوان عامل بروز سطوح بالای اضطراب کتابخانه‌ای شناسایی کردند (جیائو و آنوگیوزی، ۲۰۰۱؛ ۱۹۹۷؛ ۱۹۹۹)

به نظر می‌رسد بروز اضطراب ناشی از موانع مکانیکی، پیامد کاربرد فناوری‌های پیچیده اطلاعات و ارتباطات در کتابخانه‌ها باشد. می‌توان تصور کرد که عدم تسلط به ابزارهای فناوری برای دانشجویانی که آموزش کافی برای استفاده از این ابزارها را دریافت نمی‌کنند، موجب ایجاد تنش و اضطراب می‌شود که البته این نیز به نوبه خود می‌تواند اثرات نامطلوبی در استفاده بهینه از کتابخانه داشته باشد. این یافته‌ها در مورد اضطراب ناشی از موانع مکانیکی، اشاراتی ضمنی به مباحث بنیادی‌ای مانند آموزش استفاده از کتابخانه و برنامه‌های سواد اطلاعاتی و رایانه‌ای دارد. مادامی که کتابخانه‌های دانشگاهی اقدامات راهبردی و برنامه‌ریزی شده‌ای در در زمینه آموزش سواد اطلاعاتی نداشته باشند، بروز اضطراب در رابطه با امکانات جدید کتابخانه‌ها امری اجتناب‌ناپذیر است.

مشاهده وجود اضطراب متوسط در مقیاس فرعی موانع کارکنان نیز در این پژوهش نکته قابل تأملی است. با توجه به اینکه در اکثر پژوهش‌های مربوط به اضطراب کتابخانه‌ای در کشورهای دیگر، موانع کارکنان در ردیف سطوح پایین اضطراب جای دارد، اضطراب متوسط در این زمینه، یافته‌ای است که تفسیرهای متفاوتی را مطرح می‌کند.

با توجه به داده‌های مندرج در جدول ۱۱ میانگین اضطراب کتابخانه‌ای در دانشجویان مرد (۱۰۶/۳۱) بالاتر از دانشجویان زن (۱۰۶/۳۱) است اما نتایج آزمون t حاکی از آن است که این تفاوت معنی‌دار نیست. ($P\text{-Value} > 0/05$) و به این ترتیب فرضیه سوم پژوهش نیز رد می‌شود. بر اساس نتایج آزمون t تنها در مقیاس فرعی موانع کارکنان بین دانشجویان زن و مرد، از نظر آماری تفاوت معناداری وجود دارد و مردان به نحو معنی‌داری بیش از زنان دچار اضطراب کتابخانه‌ای هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که میزان اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان مورد بررسی، در سطح متوسط قرار دارد. این سطح از اضطراب کتابخانه‌ای، در دانشجویان کویتی نیز در مطالعه «انور» و دیگران (۲۰۰۴) مشاهده شده است.

در بررسی میزان اضطراب کتابخانه‌ای بر حسب مقیاس‌های فرعی، میانگین اضطراب کتابخانه‌ای به ترتیب در موانع کارکنان ۴۰/۵۶، موانع عاطفی ۳۲/۹۹، راحتی در کتابخانه ۱۸/۴۵، دانش کتابخانه‌ای ۸/۶۸ و موانع مکانیکی ۳/۱۲ بود. با توجه به این که حد متوسط اضطراب در مقیاس‌های فرعی یادشده می‌توانست به ترتیب ۴۵، ۳۶، ۲۱، ۱۲، ۳ باشد، میانگین اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان مورد مطالعه، در کلیه مقیاس‌های فرعی در سطح متوسط قرار دارد، با این تفاوت که در مقیاس فرعی موانع مکانیکی در طیف بالای حد متوسط قرار می‌گیرد. در رابطه با بالاتر بودن سطح اضطراب در مقیاس فرعی موانع مکانیکی، بررسی‌ها نشان می‌دهد که

«آنوگبوزی» (۱۹۹۷؛ ۱۹۹۶) حاکی از اضطراب کتابخانه ای بالاتر در مردان نسبت به زنان بود. برخی پژوهش های دیگر مانند «انور» و دیگران (۲۰۰۴) و «میزارچی» (۲۰۰۱) تفاوت جنسیتی در اضطراب کتابخانه ای را تأیید نکرده اند. پژوهش «گاردنر» و دیگران (۱۹۸۵) نشان داده است که بروز اضطراب رایانه ای در زنان بیشتر از مردان است.

سایر یافته های پژوهش نشان داد که در مقطع کارشناسی دانشجویان سال چهارم اضطراب بیشتری نسبت به سایر پایه های تحصیلی دارند، اما نتایج آنالیز واریانس تفاوت معنی دار در اضطراب کتابخانه ای دانشجویان بر حسب پایه تحصیلی را تأیید نکرد. وجود اضطراب بیشتر در دانشجویان سال چهارم می تواند ناشی از ضرورت استفاده بیشتر از کتابخانه جهت انجام تکالیف درسی باشد. در مقایسه پایه های تحصیلی در رابطه با اضطراب کتابخانه ای انتظار می رود که دانشجویان سالهای بالاتر با کسب تجربه بیشتر در استفاده از کتابخانه، اضطراب کم تری در این زمینه داشته باشند. اما یافته های پژوهش حاضر، چنان که اشاره شد حاکی از وجود تفاوت معنی دار نبود و این بدان معنی است که دانشجویان در تمام دوران تحصیل به یک میزان اضطراب کتابخانه ای را تجربه می کنند و این پدیده نامطلوب و بازدارنده، با افزایش پایه تحصیلی کاهش نمی یابد. بدیهی است در صورتی که دانشجویان با گذراندن دوره های آموزش کتابخانه و سواد اطلاعاتی، مهارت بیشتری در استفاده از کتابخانه کسب نمایند، انتظار می رود که با افزایش پایه تحصیلی از اضطراب کتابخانه ای دانشجویان کاسته شود.

بر اساس سایر یافته ها، اضطراب کتابخانه ای دانشجویان کارشناسی ارشد بیش از دانشجویان کارشناسی بود، اما این تفاوت نیز معنی دار نبود. معنی دار نبودن تفاوت در سطوح اضطراب کتابخانه ای در دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد نیز می تواند تأیید مجددی بر این تفسیر باشد که توانایی دانشجویان در استفاده از کتابخانه حتی در مقاطع تحصیلات تکمیلی نیز افزایش قابل ملاحظه ای نسبت به دانشجویان کارشناسی نداشته و دانشجویان احتمالاً در هیچ یک از مقاطع تحصیلی، آموزشی در زمینه مهارت های کتابخانه ای دریافت نمی کنند و آشنایی و الفت آن ها با فضای کتابخانه در

نحوه برقراری ارتباط کتابداران با دانشجویان در هنگام ارائه خدمات، میزان علاقه مندی کتابداران به کمک به مراجعین در استفاده از کتابخانه، کمبود کتابداران در بخش های شلوغ کتابخانه مانند بخش مرجع، امانت و اطلاع رسانی و عدم استفاده از کتابداران متخصص در کتابخانه ها عواملی هستند که می توانند در مورد وجود اضطراب در رابطه با کارکنان کتابخانه، به عنوان تفسیرهای محتمل مطرح شوند. بدیهی است که نحوه برخورد کتابداران در زمینه کمک به دانشجویان در دستیابی به اطلاعات، با اضطراب در بُعد موانع مکانیکی نیز بی ارتباط نمی باشد. کتابداران با رفتار حمایتگر و برخورد مناسب حرفه ای می توانند اضطراب دانشجویان در رابطه با کاربرد ابزارهای پیچیده بازیابی اطلاعات را کاهش دهند. عکس این قضیه نیز صادق است؛ یعنی عدم همراهی، رفتار خشک و ایجاد دافعه از سوی کتابداران، می تواند دانشجویان آسیب پذیر در این زمینه را دچار اضطراب بیشتری نموده، آن ها را از استفاده از کتابخانه نیز به کلی منصرف نماید. از آن جا که دانشجویان ناآشنا به شیوه های به کارگیری ابزارهای جدید بازیابی اطلاعات، معمولاً جهت آشکار نشدن این عدم تسلط، تمایلی به پرسش از کتابداران ندارند، پیشقدم شدن کتابداران در کمک به دانشجویان و رفتار ملایم و حمایتگر آن ها می تواند نقش تعیین کننده ای در کنترل اضطراب کتابخانه ای دانشجویان داشته باشد.

سایر یافته های پژوهش نشان داد که میانگین اضطراب کتابخانه ای دانشجویان مرد (۱۰۶/۳۱) بیشتر از دانشجویان زن (۱۰۲/۳۰) است، اما نتایج آزمون t حاکی از این بود که این تفاوت معنی دار نیست. میانگین اضطراب کتابخانه ای دانشجویان مرد در چهار معیار فرعی موانع کارکنان، موانع عاطفی، راحتی در کتابخانه و موانع مکانیکی بیشتر از دانشجویان زن و میانگین اضطراب کتابخانه ای زنان (۸/۷) در معیار فرعی دانش کتابخانه ای بیشتر از مردان (۸/۶) است. بر اساس نتایج آزمون t تنها در معیار فرعی موانع کارکنان این تفاوت معنی دار بود و مردان نسبت به زنان در رابطه با موانع کارکنان اضطراب بیشتری داشتند. مطالعاتی که در کشورهای دیگر انجام گرفته، یافته های متفاوتی در این زمینه حاصل کرده است. برخی پژوهش ها مانند پژوهش های «جیانو» و

- Anwar Mumtaz A., Noriah M. Al-Kandari and Charlene L. Al-Qallaf (2004). Use of Bostick's Library Anxiety Scale on Undergraduate Biological Sciences Students of Kuwait University. *Library & Information Science Research*, 26 (2): 266-283.
- Brannan, Joyce A. (2003). A study of library anxiety in history physical Education Majors. Master Thesis, University of Southern Mississippi.
- Bostick, S. I. (1992). The development and validation of the library anxiety scale. M. Murfin, ed. *Research in Reference Effectiveness: Proceedings of a pre-conference Public library Association*.
- Gross, Melissa, and Don Latham (2007). Attaining Information Literacy: An Investigation of the Relationship between Skill Level, Self estimates of Skill, and Library Anxiety. *Library & Information Science Research*, 29(3) 332-353.
- [Jiao, Qun G.](#), A. J., [Onwuegbuzie](#), and A. A. , Lichtenstein (1996). Library anxiety: Characteristics of 'at-risk' college students. *Library and Information Science Research*, 18(2): 151-163.
- [Jiao, Qun G.](#), A. J., [Onwuegbuzie](#), and C. E. Daley (1997). Factors Associated with Library Anxiety. Annual American Educational Research Association Conference Chicago, 24-28 March .
- [Jiao, Qun G.](#), and A. J. [Onwuegbuzie](#) (1997). Antecedents of Library Anxiety. *Library Quarterly*, 67(4): 327-389.
- [Jiao, Qun G.](#), and A. J. [Onwuegbuzie](#) (1999). Identifying Library Anxiety through Students Learning Modality Preferences. *Library Quarterly*. 69(2): 202-216.
- [Jiao, Qun G.](#), and A. J. [Onwuegbuzie](#) (2001). Library Anxiety and Characteristic Strengths and Weaknesses of Graduate Students Study Habits. *Library Review*. 50(2): 73-80.

طول سال های تحصیل تغییری در جهت افزایش نمی یابد.

پیشنهادهای پژوهش

- ۱- جلب توجه کتابداران به پدیده اضطراب کتابخانه ای و اهمیت آن در استفاده بهینه از خدمات کتابخانه ها؛
- ۲- برگزاری کلاسهای آشنایی با کتابخانه و دوره های آموزش سواد اطلاعاتی، فنون و راهبردهای کاوش و دستیابی به اطلاعات به صورت دوره های منظم از سوی دانشگاه ها و با همکاری فعال کتابخانه؛
- ۳- تلاش در پررنگ کردن نقش کتابخانه در فعالیت های پژوهشی دانشجویان،
- ۴- توجه ویژه به رعایت اصول اخلاق حرفه ای در رشته کتابداری، و توجه به این امر که رفتار و برخورد کتابداران با کاربران کتابخانه ها نقش تعیین کننده ای در احساس آرامش و امنیت روانی کاربران در کتابخانه داشته، استفاده آن ها از خدمات کتابخانه را تحت تأثیر قرار می دهد. توجه اهمیت رعایت اخلاق حرفه ای برای کتابداران از سوی کتابخانه های دانشگاهی با برنامه ریزی های اصولی و دقیق و آموزش شیوه های درست رفتار حرفه ای به کتابداران ضرورتی است که در کتابخانه های دانشگاهی مورد غفلت قرار گرفته است. لازم است مسوولان کتابخانه ها به این واقعیت توجه داشته باشند که ایجاد فضای امن و به دور از اضطراب برای کاربران کتابخانه، وظیفه ای حرفه ای برای کتابداران است که اهمیت آن کم تر از فعالیت های علمی- تخصصی آنان نیست. تخصص حرفه ای کتابداران زمانی به بازده مطلوب می رسد که کاربران در محیطی امن و آرام فرصت استفاده از این خدمات تخصصی را داشته باشند و این مهم تنها با پایبندی به اخلاق حرفه ای حاصل می شود که اصلی بنیادی در ارائه خدمات کتابداری است.

منابع

- خدیبوی، شهناز، احمد شعبانی و محمد رضا عابدی (۱۳۸۶). بررسی اضطراب کتابخانه ای و اضطراب منابع الکترونیک در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان. دو فصلنامه مطالعات تربیتی و روانشناسی، (۳): ۱۱۵-۱۲۷.

- instruction. *Library Journal*, 113(14):137-139.
- Omran, Ben and Ibraheem, Abdulaziz (2001). Library Anxiety and Internet Anxiety among Graduate Students of a Major Research University. Ph.D. Dissertation. University of Pittsburg.
- Mech, Terrence F., and Charles I. Brook (1995). Library Anxiety among College Students: An Exploratory Study. Conference Proceedings, ACRL 7th National Conference Pittsburgh, Pennsylvania, March 29 – April 1.
- Mellon, C. A.(1988). Attitudes: The forgotten dimension in library

